

První doložené hnízdění jeřába popelavého (*Grus grus*) v novém tisíciletí v Pardubickém kraji

First confirmed breeding of the Common Crane (*Grus grus*) in the new millennium in Pardubice region

František Bárta

538 43 Třemošnice 383

Jeřáb popelavý (*Grus grus*) patří k druhům, které rozšiřují svůj hnízdní areál, respektive se navracejí do míst, kde v dávné minulosti hnízdili. Tento trend plně odpovídá i poznatkům obecné ekologie, zabývající se modelováním oscilací druhů a populací. Zatímco u drobných zemních savců probíhá tato oscilace v krátkých časových obdobích (4 až 8 let), tak u ptáků je tato doba mnohem delší. Stačí jen vzpomenout nárůstu populace motáka pochopa, kde nám chybí údaje z předminulého století a dříve o tom, zda u nás vůbec žil. Obdobně je na tom i moták lužní. Mnohem více údajů máme o ústupu hnízdního areálu a opětovném návratu krkavce velkého. V současné době jsme tak svědky i opětovného návratu jeřába popelavého. Často jsou tyto návraty spojovány se změnou hospodaření, omezením chemizace, oteplováním a podobně. Ne vždy jsou to však hlavní příčiny. Protikladem by bylo možné uvést větší explantaci volné přírody, a to především v podobě horských kol, terénních automobilů a motocyklů – jednoduše řečeno – častější a plošné rušení. Také ochrana jednotlivých druhů v podobě vyhlášek a omezení není tím největším důvodem.

Spíše se zdá, že v mnoha případech přispívá k ochraně a šíření druhů obnova tradičního hospodaření a spolu s omezenou chemizací a ochranou území, pak napomáhají přežití a výchově mláďat.

Šíření druhu se pak děje pozvolně a často i nenápadně. Zvláště u hmyzu se „najednou“ zjistí, že druh je nově nalezen v lokalitách i ve vyšší nadmořské výšce. U ptáků je situace odlišná. Svoji nápadností, relativně dobré determinovatelností a počtu pozorovatelů, hůře unikají pozornosti. Právě ukázkovým druhem je jeřáb popelavý.

V tomto příspěvku se však věnuji hnízdění jeřába popelavého v roce 2005 v lokalitě Bohdanečský rybník a rybník Matka. Území je známou ornitologickou lokalitou, národní přírodní rezervací a ptačí oblastí ležící západně od města Lázně Bohdaneč v okrese Pardubice.

Nástup jeřába popelavého do této lokality však počal mnohem dříve. Již v roce 2001 byl v rámci odchytové akce (BÁRTA et al. 2006) opakovaně pozorován a slyšen. Jeho pozorování různými autory se pak množila. V roce 2004 jsme pak usuzovali i na možné hnízdění. Nikdo však nenalezl hnízdo a ani nebylo spolehlivě doloženo pozorování mláďat. Jeden sporadický údaj pochází pouze od Bělky (in verb.).

V roce 2005 byli jeřábi pozorováni v první dekádě dubna, kdy byl dopouštěn rybník, který byl v zimě z důvodu probíhající revitalizace vypuštěn. Ptáci se nejčastěji zdržovali na polích a loukách jihovýchodně od obce Kříčeň. Vše tak nasvědčovalo tomu, že pokud k hnízdění dojde v této lokalitě, tak v tzv. severozápadní zátoce. Ta svým porostem nejvíce odpovídala známým nárokům tohoto druhu.

Dne 1. května 2005 byla v prostoru Polákova poloostrova na jižním okraji území uskutečněna akce Vítání ptačího zpěvu. Jeho účastníci měli možnost od 9:00 hodin od pozorovatelný na severní straně ostrova pozorovat jeden exemplář dospělého jeřába popelavého. Ten se po celé dopoledne zdržoval severněji od ostrůvku na kterém v minulých letech byla hnízdní kolonie racka chechtavého. V roce 2005 zde však nehnízдили. Po ukončení akce jsem se vydal na pozorovatelnu, abych v klidu provedl fotodokumentaci jeřába popelavého a hnízdní kolonie volavek popelavých na ostrově Helena. Ještě ve 12:45 se zdržoval jeden exemplář jeřába v uvedených místech. Nepozorovaně se však ve 12:50 objevil i druhý pták. Společně pak 20 minut brodili vodou a blížili se k ostrůvku. Jeden z ptáků pak vylezl na ostrůvek a opakovaně zde „něco“ se skloněnou hlavou hledal. Ve 13:20 h. však opět u ostrůvku zmizel. Z chování se dalo usuzovat, že pták sedl přímo na ostrůvku. Vzhledem k pozdnímu datu pozorování a místu se domněnka o umístění hnízda zdála nepravděpodobná. Přesto byli upozorněni někteří význační ornitologové a členové patronátní skupiny, aby ostrůvek nenavštěvovali.

Společně s J. Veselým a A. Vondrkou jsme dne 9.5.2005 provedli kontrolu tohoto ostrůvku z důvodu absence hnízdění racků chechtavých. Cílem bylo zjistit, zda byla vůbec hnízda postavena a byla zničena, nebo zda zde nejsou jiné důvody přítomnosti predátora. K této kontrole došlo při cestě na ostrov Helena, kde jsme označovali volavky popelavé. Ve 13:45 letního času jsme přistáli asi 3 metry od jihovýchodního cípu ostrůvku. Asi 1 metr od okraje vody bylo v porostu kopřiv objeveno hnízdo jeřába popelavého se 2 vejci. Hnízdo bylo postaveno, resp. vystláno pouze několika stébly suchého rákosu a bylo umístěno u trsu kopřiv, které je z části zakrývalo. Pořídili jsme pouze fotodokumentaci a ostrov ihned opustili. Pokračovali jsme dále na ostrov Helena. Dospělé ptáky jsme viděli na břehu vzdáleném asi 300 metrů severozápadně od hnízdiště. Při pokračování k volavčí kolonii jsme museli minout tyto ptáky. Na úrovni míjení se oba staří ptáci vydali pěšky po břehu a teprve za našimi zády vzlétli k ostrůvku. Dosedli však asi 50 od něho a postupným broděním se na hnízdo vraceli. Na hnízdo dosedl jeden pták asi za 30 minut po kontrole hnízda.

Nález hnízda jsme opět sdělili těm, u kterých jsme předpokládali, že by mohli navštívit ostrůvek nebo pohybem v NPR hnízdění rušit. V průběhu několika dní pak následovaly ukázněné exkurze ornitologů k pozorovatelně. Náhodně se zde zastavila i skupina ze Svitavska (vedená J. Machem). V době mezi 10:00 až 10:30 hod. pozorovali 2 dospělé na vodě. Následně pozorují, nejprve jedno, a pak druhé mládě, jak plavou od ostrůvku k dospělcům, kteří jsou vzdáleni asi 20 metrů. Dospělci sbírají potravu a krmí mláďata. Po několika minutách se pár i s mláďaty vrací

do porostu ostrůvku. Tentýž den, 14. května v poledne, pak Vladimír Lemberk chvilku pozoroval znovu obě mláďata a staré ptáky. Dne 18. května jsem se opět dostal k pozorování jeřábů, ale již na tomto ostrůvku nebyli. Ptáky jsem neviděl ani jinde v okolí.

Naopak k dalšímu pozorování dospělého páru došlo až dne 13.7.2005, kdy se celý pár zdržoval západně od obce Dolany. Na jejich přítomnost nejprve upozornily opakované hlasové projevy. Při vlastním pozorování však mláďata pozorována nebyla.

Velmi zajímavé pozorování, včetně fotodokumentace, měl při odborné návštěvě NPR ing. Faina. Ten viděl pár jeřábů i se vzletným mládětem na poli nedaleko severozápadní zátoky. Zřejmě stejné ptáky jsme viděli 18.9.2005 při ornitologické akci v Dolanské zátocy. V tento den byli opakovaně ptáci pozorováni za přeletů. Jednalo se o tři ptáky – starý pár a mládě.

Závěr

Z výše uvedeného lze jednoznačně potvrdit hnízdění jeřábů popelavých v lokalitě Bohdanečský rybník. Lze také potvrdit, že mláďata se úspěšně vylíhla. Jejich další osud je však nejasný. Pravděpodobně se jeřábi zdržovali v území po celé léto, i když nebyli pravidelně pozorováni. Zároveň se lze domnívat, že možná v území hnízdil i další pár, protože byl pozorován jak pár bez mláďat, tak pár s jedním plně vzletným mládětem.

Bohdanečský rybník se tak stal další lokalitou v ČR, kde jeřáb popelavý hnízdí a zároveň je zjištěné hnízdění první doloženým v 21. století v Pardubickém kraji a nepřímo potvrzuje i kvalitní provádění ochrannářských a revitalizačních zásahů v tomto území.

Summary

Nest of the Common Crane (*Grus grus*) with 2 eggs was found on 9th May 2005 on a small island in Nature Preserve Bohdanečský pond (near Pardubice town, eastern Bohemia). Pair of the Common Crane with 2 young was observed on 14th May 2005. However, only one young fledged – the adults with one flying young were observed on 18th September. This is the first confirmed breeding of the Common Crane in eastern Bohemia.

Literatura

BÁRTA F., VESELÝ J., KRAUSOVÁ H., 2006: Výsledky letních odchyť v NPR Bohdanečský rybník a rybník Matka v letech 1999 až 2003. *Panurus*, 15: 41-45.

+ foto v barevné příloze

ISBN 80-86046-82-6